

Arachne

De wever

In een huisje vlak bij Hypaipa, een stadje in het koninkrijk Lydië,* woonde een koop- en handwerksman die IDMON heette. Hij werkte in de naburige Ionische stad Kolofon als handelaar in verfstoffen, gespecialiseerd in Phocaïsch purper, een bijzonder geliefde kleur. Zijn echtgenote was overleden bij de geboorte van een dochter, ARACHNE. Idmon was zo trots op zijn dochter als een vader maar kon zijn. Ze had namelijk al sinds haar vroege jeugd blijk gegeven van een uitzonderlijk talent voor weven.

Uiteraard waren spinnen en weven in die tijd zeer belangrijk. Naast het verbouwen van voedsel waren er maar weinig dingen zo cruciaal voor het welzijn van de mens als manufacturen, geweven stoffen voor kleding en gebruiksartikelen. 'Manufacturen' is precies het juiste woord. Het betekent letterlijk 'met de hand gemaakt' – en al dat werk werd destijds met de hand gedaan. Van schapenwol of vlas werden draden gesponnen, die op een weefgetouw werden gezet om er wollen of linnen stoffen van te weven. Dit was vrijwel uitsluitend het werk van vakbekwame vrouwen, wat tot uiting komt in de namen die in sommige talen en culturen aan het vrouwelijk geslacht werden gegeven. In het Engels spreekt men nog van de *distaff side* (spinrokkenkant) van een familie als men het over de vrouwelijke lijn heeft. Het spinrokken was de stok waarop men de wol en het

* Veel mythen spelen zich af in Lydië. De Grieken koloniseerden de streek die ze Ionië noemden, het hedendaagse Anatolië in Turkije, waar ook Lydië toe behoorde.

vlas stak die gesponnen moesten worden. En de vrouwen die sponnen werden 'spinsters' genoemd, een woord dat tegenwoordig in het Engels wordt gebezigd in de betekenis van 'oude vrijster', maar dat vroeger zonder negatieve connotaties voor iedere ongetrouwde vrouw werd gebruikt.

Maar zoals bij vrijwel alle menselijke bezigheden, zijn er mensen die beschikken over het mysterieuze talent om het alledaagse en gewone tot kunst te verheffen.

Van meet af aan was Arachnes vaardigheid op het weefgetouw het onderwerp van gesprek en de trots van heel Ionië. Ze werkte ongelooflijk nauwkeurig en snel; de bewonderaars die vaak samendromden in het huisje van Idmon om haar aan het werk te zien stonden versteld van de overtuiging en handigheid waarmee ze, bijna zonder te kijken, de ene gekleurde draad na de andere koos. Maar het waren de afbeeldingen, patronen en ingewikkelde ontwerpen die onder haar flitsende schietspoel tevoorschijn kwamen, die toeschouwers ertoe brachten om spontaan in applaus uit te barsten en te verklaren dat zij haar weerga niet kende. De bossen, paleizen, zee- en berggezichten die ze maakte, waren zo levensecht dat je het gevoel kreeg dat je erin kon springen. Niet alleen de sterfelijke inwoners van Kolofon en Hypaipa kwamen naar haar en haar weefgetouw kijken; ook plaatselijke najaden uit de rivier de Paktolos en oreaden van de nabijgelegen berg Tmolos verdrongen zich in het huisje en schudden hun hoofd van verbazing.

Iedereen was het erover eens dat Arachne zo'n fenomeen was dat zich waarschijnlijk slechts eenmaal in de vijf eeuwen voordeed. Dat ze technisch zo bedreven was, was op zich al reden om haar te bewonderen, maar dat ze begiftigd was met zoveel goede smaak – ze paste bijvoorbeeld nooit te veel paarse of andere kostbare en opzichtige pigmenten toe – dat was het grote wonder.

Alle lof die zij dagelijks kreeg, zou ieder ander naar het hoofd gestegen zijn. Arachne was geen verwend of verwaand kind; wanneer ze niet achter het weefgetouw zat, kwam ze over als praktisch en prozaïsch en zeker niet als wispelturig en nukkig. Ze begreep dat ze een gave had gekregen en was er het meisje niet naar om te beweren

dat dat haar eigen verdienste was. Maar ze waardeerde haar talent wel en vond dat ze gewoon eerlijk was als ze het op zijn juiste waarde schatte.

‘Ja,’ mompelde ze op een noodlottige middag, terwijl ze naar haar werk keek, ‘ik denk echt dat Pallas Athene mijn kunsten niet zou kunnen evenaren als ze naast me zat te spinnen. Ik doe dit tenslotte elke dag en zij weeft maar af en toe, voor haar plezier. Geen wonder dat ik zoveel beter ben dan zij.’

Met al die nimfen in de voorkamer van Idmons huisje kon je er zeker van zijn dat Athene al snel hoorde van Arachnes slecht gekozen woorden.

De weefwedstrijd

Een week of wat later zat Arachne met de gebruikelijke menigte om haar heen aan het weefgetouw te werken aan een wandtapijt dat de stichting van Thebe uitbeeldde. Er werd naar adem gesnakt en gekreund van bewondering toen haar voorstelling van de strijders die uit de drakentanden groeiden vorm aannam, maar de ooo's en aaah's van haar bewonderaars werden onderbroken door een luid geklop op de voordeur.

Toen de deur openging, bleek er een krom en gerimpeld oud vrouwtje op de stoep te staan. ‘Ik hoop dat ik aan het juiste adres ben,’ zei ze hijgend, terwijl ze een grote zak naar binnen sleepte. ‘Ik heb me laten vertellen dat hier een geweldige weefster woont. Ariadne, toch?’

Ze werd binnen genodigd. ‘Ze heet Arachne,’ vertelden ze haar, en ze wezen naar het meisje zelf dat aan het weefgetouw zat.

‘Arachne. O ja. Mag ik kijken? Heb je die zelf gemaakt, meisje? Wat prachtig.’

Arachne knikte zelfvoldaan.

De oude vrouw plukte aan het weefsel. ‘Je kunt je haast niet voorstellen dat een sterveling zoiets kan maken. Athene heeft zeker meegeholpen?’

‘Ik denk dat Athene nog niet eens iets zou kunnen maken wat half zo mooi is,’ antwoordde Arachne licht geërgerd. ‘Pas alstublieft op dat u het niet lostrekt.’

‘O, jij vindt dat Athene slechter is dan jij?’

‘Als het om weven gaat, staat dat eigenlijk wel buiten kijf.’

‘Wat zou je tegen haar zeggen als ze hier was, vraag ik me af?’

‘Ik zou zeggen dat ze moest toegeven dat ik de betere weefster ben.’

‘Nou, ga je gang, dwaze sterveling!’

Na deze woorden trokken de rimpels in het stokoude gezicht glad, de doffe, troebele ogen werden helder en glanzend grijs, en de kromme oude vrouw richtte zich op tot de grootse gestalte van Athene zelf. Verbluft en verrast deinsden de omstanders achteruit. Vooral de nimfen kropen weg in een hoek, uit schaamte en uit angst dat ze werden betraptd terwijl ze hun tijd verspilden en het werk van een sterveling bewonderden.

Arachne werd lijkkleek en inwendig bonsde haar hart, maar uitwendig wist ze haar kalmte te bewaren. Ze werd onrustig onder de strakke blik van die grijze ogen, maar al hun wijsheid en onverstoortbaarheid konden niets veranderen aan de simpele waarheid.

‘Nou,’ zei ze met alle kalmte in haar stem die ze kon opbrengen, ‘ik wil niemand beledigen, maar het is volgens mij zeker zo dat ik als kunstenaar van het weefgetouw geen gelijke heb, op aarde nóch op de Olympos.’

‘O ja?’ Athene trok een wenkbrauw op. ‘Laten we maar eens kijken dan. Wil jij eerst?’

‘Nee, toe maar...’ Arachne stond op van haar stoel en wees naar het weefgetouw. ‘Na u.’

Athene bekeek het raam. ‘Ja, dit is wel goed,’ zei ze. ‘Phocaïsch purper, zie ik. Niet slecht, maar ik geef de voorkeur aan Tyrisch.’ Al pratende trok ze een pluk gekleurde wol uit haar zak. ‘Eens kijken...’

Een paar tellen later was ze al bezig. De palmhouten schietspoel vloog heen en weer, en op magische wijze begonnen de prachtigste afbeeldingen te verschijnen. De toeschouwers dromden naar voren. Ze zagen dat Athene niets minder dan het verhaal van de goden zelf

tot leven bracht. De castratie van Ouranos verscheen met alle bloederige details; wat zag het bloed er kleverig uit. Daar was de geboorte van Afrodite; hoe fris en vochtig was het stuivende water van de oceaan. Hier zat een vlak waarin stond afgebeeld hoe Kronos Rhea's kinderen opslokte, en daar een met de kleine Zeus die door de geit Amalthea werd gezoogd. Athene weefde zelfs het verhaal van haar eigen geboorte uit het hoofd van Zeus in het wandkleed. Daarna volgde een schitterende afbeelding van de twaalf goden, trogend op de Olympos. Maar ze was nog niet klaar.

Alsof Athene Arachne opzettelijk en openlijk wilde vernederen voor haar arrogantie, maakte ze nu vlakken waarin de prijs stond afgebeeld die stervelingen betaalden wanneer ze beweerden even goed of beter te zijn dan de goden. In het eerste toonde ze koningin RHODOPE en koning HAIMOS van Thracië, die in bergen werden veranderd omdat ze het waagden hun grootsheid als echtpaar te vergelijken met die van Hera en Zeus. En in een ander vlak weefde Athene de beeltenis van GERANA, koningin van de pygmeeën, die verklaarde dat ze vele malen mooier en belangrijker was dan de koningin van de hemel en door een woedende Hera in een kraanvogel werd veranderd. In dezelfde hoek weefde ze een afbeelding van ANTIGONE, wier haar vanwege een vergelijkbare schaamteloze daad in slangen was veranderd.* Ten slotte versierde Athene de rand van haar werk met bladeren van de olijf – de boom die aan haar was gewijd – en stond toen op om de lof in ontvangst te nemen die haar toekwam.

Arachne was wel zo hoffelijk om ook te applaudiseren. Haar herenen hadden even snel gewerkt als de schietspoel van Athene, en ze wist precies wat ze wilde maken. Ze was bevangen door een soort gekte. Nu ze ongewild in de positie verkeerde dat ze tegen een Olympische godin moest strijden, wilde ze de wereld laten zien dat zij niet alleen de betere weefster was, maar dat mensen in alle op-

* De goden kregen later medelijden met haar en veranderden haar in een ooievaar. Sindsdien eten alle ooievaars slangen, naar het schijnt. Dit was niet de Thebaanse ANTIGONE, dochter van OEDIPUS, maar een Trojaans meisje met dezelfde naam.

zichten beter waren dan goden. Ze was kwaad dat Athene zo'n groots onderwerp als de geboorte en installatie van de Olympische godheden afbeeldde en daarna zulke tactloze verhalen over afgestrate hybris toonde. Wel, twee konden het spel van parabels spelen. Ze zou haar eens iets laten zien!

Arachne ging zitten, kraakte haar knokkels en begon. De eerste gestalte die onder haar vlugge vingers tot leven kwam, was die van een stier. Op zijn rug zat een jong meisje. In een volgend vlak steeg de stier op en stak de zee over. Het meisje keek achterom over de golven naar jongemannen die in paniek naar de steile kust renden. Was het waar? Was dit tafereel de ontvoering van Europa en waren die jongens Kadmos en zijn broers?

Er ging gemompel op onder de toeschouwers die van alle kanten opdrongen om meer te kunnen zien. De volgende afbeeldingen maakten in één klap duidelijk wat Arachne van plan was. Daar was ASTERIA, dochter van de Titanen Phoibe en Koios, die zich wanhopig in een kwartel veranderde om te ontsnappen aan de roofzuchtige attenties van Zeus in de gedaante van een adelaar. Daarnaast weefde Arachne een afbeelding van Zeus als zwaan die zich op slinkse wijze opdrong aan LEDA, de vrouw van TYNDAREOS. Nu was de god een dansende sater die achter de mooie Antiope aanzat; daarna verscheen de wellustige Zeus in een van zijn merkwaardigste metamorfoses: een gouden regenbui. Je kon duidelijk zien hoe hij in die onwaarschijnlijke manifestatie de gevangengenomen DANAË, dochter van koning AKRISIOS van Argos, bezwangerde. Over veel van deze ontvoeringen en verleidingen werd er geroddeld onder stervelingen. Dat Arachne ze in gekleurde zijde tot leven bracht, was onvergeeflijk. Nog meer scènes uit Zeus' verderfelijke carrière volgden: de ongelukkige nimf Aigina en de mooie Persefone die door hem in de gedaante van een gespikkelde slang werd lastiggevallen. Het gerucht dat Zeus Persefone, zijn eigen dochter bij Demeter, op die manier had genomen, deed al de ronde, maar dat Arachne het nu liet zien, was heiligschennis.

Maar het waren niet alleen de verhalen over de ontaardheid van Zeus die ze in draad vertelde. Nu verschenen er taferelen over Posei-

don. Eerst werd de zeegod afgebeeld als een stier die achter de angstige ARNE van Thessalië aan galoppeerde, daarna als de sterfelijke EPINEOS die de mooie Tyro wilde veroveren, ten slotte als dolfijn tijdens zijn jacht op de betoverende MELANTHO, dochter van Deukalion.

Daarna verschenen de rooftochten van Apollo: Apollo de havik, Apollo de leeuw, Apollo de herder, die zonder medelijden of schaamte jonge meisjes meenam. En ook Dionysos werd geportretteerd, terwijl hij zich vermomde als een grote tros druiven om de mooie ERIGONE te misleiden, en tijdens een woedeaanval, waarbij hij ALKATHOË en de MINYADEN* in vleermuizen veranderde omdat ze het waagden een contemplatief leven te verkiezen boven een leven vol uitzinnig plezier.

Al deze gebeurtenissen en nog vele andere werden door Arachnes kunst opgeroepen. Allemaal hadden ze als thema goden die listig en vaak wreed misbruik maakten van sterfelijke vrouwen. Arachne voltooide haar werk door er een rand met een patroon van dooreengevlochten bloemen en klimopbladeren omheen te weven. Toen ze klaar was, duwde ze de schietspoel bedaard aan de kant en stond op om zich uit te rekken.

De beloning

De omstanders deinsden ontzet, gefascineerd en verontrust achteruit. De vermetelheid van het meisje ging alle perken te buiten, maar het viel niet te ontkennen dat dit stoutmoedige, maar godslasterlijke werk uitzonderlijk vaardig en kunstzinnig was uitgevoerd.

Athene kwam naar voren om elke centimeter van het weefsel te in-

* Dochters van Minyas, een koning van Beotië. Ze heetten LEUKIPPE, ARSIPPE en ALKATHOË. Een recent ontdekte soort Europese vleermuis is te harer ere *Myotis alcathoe* genoemd. Het lot van de gezusters werd vaak aangehaald als waarschuwing voor lieden die zich van een leven vol dionysische jolijt lieten afbrengen – tegenwoordig verwachten we eerder een tegenovergestelde waarschuwing.

specteren en kon geen onvolkomenheid of fout ontdekken. Het was volmaakt. Volmaakt, maar heiligschennend en ontoelaatbaar. Zwijgend trok ze aan de geweven stof en scheurde alle taferelen aan stukken. Maar uiteindelijk lukte het haar niet om haar boosheid de baas te blijven, en ze greep de schietspoel en slingerde die naar Arachnes hoofd.

Door de pijn toen de schietspoel haar voorhoofd raakte, scheen Arachne uit haar trance te ontwaken. Wat had ze gedaan? Wat had haar bezielde? Ze zou nooit meer mogen weven. Ze zou een verschrikkelijke prijs moeten betalen voor haar brutaliteit. De straffen die waren opgelegd aan de meisjes wier lot ze in haar wandkleed had vastgelegd, zouden niets zijn vergeleken met wat haar zou worden aangedaan.

Ze raapte een stuk dikke hennep van de vloer. 'Als ik niet kan weven, kan ik niet leven!' riep ze, en ze rende het huisje al uit voordat iemand op het idee kon komen haar tegen te houden.

De toeschouwers verdrongen zich rond het raam en de openstaande deur en keken verstijfd van afschuw toe hoe Arachne over het gras holde, het touw over de tak van een appelboom gooide en zich verhing. Ze draaiden zich allemaal tegelijk om en keken Athene aan.

Over de wang van de godin rolde een traan. 'Dom, dom meisje,' zei ze.

De vele toeschouwers volgden haar zwijgend van ontzetting toen ze het huisje uit liep naar de boom. Arachne zwaaide heen en weer aan het eind van het touw, en haar dode ogen puilden uit hun kassen.

'Een talent als het jouwe mag niet verloren gaan,' zei Athene. 'Je zult je hele leven spinnen en weven, spinnen en weven, spinnen en weven...'

Terwijl ze sprak, begon Arachne te verschrompelen en te krimpen. Het touw waaraan ze hing rekte zich uit tot een dunne draad glanzende zijde waarover ze zich omhoogtrok, geen meisje meer, maar een schepsel dat was voorbestemd om altijd naarstig te spinnen en te weven.

Zo ontstond de eerste spin – de eerste *arachnida*. Het was geen straf, zoals sommigen vinden, maar een prijs voor het winnen van een belangrijke wedstrijd, een beloning voor een groot kunstenaars. Het recht om eeuwig meesterstukken te weven.